ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 2,1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 15.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 15.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail: philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт: https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 15.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ULUQOV NOSIRJON MUHAMMADALIYEVICH,
SOLIXO'JAYEVA HAVASXON ZOKIRJANOVNA
O'zbek va turk bayramlarining leksik-semantik tasnifi hamda etnolingvistik, lingvokulturologik tahlili 7

МАХМАРАИМОВА ШОХИСТА ТУХТАШЕВНА
Биз нега сўкинамиз? (ёки ҳақоратнинг нейролингвистик табиати) 10

ALIMOVA ZARIFAXON VAXOBOVNA
Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostonidagi fors-tojikcha gidronimlarning
semantik va funksional xususiyatlari 16

ASADOV TO'LQIN HAMROYEVICH,
MARDONOVA SARVINOZ ORIPOVNA
O'zbek tilshunosligida ravishga nisbat beriluvchi oraliq ma'no ifodali affikslar tadqiqi xususida 20

FAYZIYEVA XADICHA CHORIYEVNA
Surxondaryo o'zbek shevalarida bolalar o'yinlarining nomlari 24

BOTIROVA MAXLIYO
O'zbek tilida reklama matnlarining morfologik xususiyati 28

VAFOYEVA MUXAYYO YULDOSHEVNA
O'zbek lingvomadaniyatida «Intizorlik» frazeosemantik guruhi 33

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Kasb ohangi nutqda qanday jaranglaydi? 37

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI,
BABAYEVA SURAYYO ERGASHOVNA,
JUMAYEVA ANORXOL CHAMAN QIZI
O'zbek tilshunosligida zamon kategoriyasining nazariy asoslari 39

TESHABOYEVA GULNOZA
O'zbek tilida "Qora" rangini ifodalovchi sifatlarda mazmuniy sinkretizm 42

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
Evfememik vositalarning funksional uslubiy xususiyatlari 47

PO'LATXONOVA HILOLAXON SHUHRATXON QIZI
Neurolinguistic and linguocognitive features of speech manipulation in cyberspace 50

SOBIROVA FERUZA
Saylov targ'ibot diskursida pragmatik belgilar 54

QURBONOVA MUHARRAM JURABEKOVNA
Xurshid Davron she'riyatida murojaat gaplarning qo'llanilishi 58

ABDUG'ANIYEVA ZEBUNISO
Ilmiy diskursning institutsional-kommunikativ tabiati 61

BADALOVA MUAZZAM
Kibermuloqotda nutq aktlari va etik me'yorlar: ingliz va o'zbek tillari qiyosiy tahlili 65

ERGASHOVA YASMINA,
XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Neologizmlar klassifikatsiyasi 67

МУНДАРИЖА

O‘ROZBOQOVA MAHLIYO IMOMNAZAR QIZI
Xalq og‘zaki ijodi namunalarida takrorlarning qo‘llanilishi 71

MURODQULOVA IRODA SHAROFIDDINOVNA
Dostonlarda ornitonimlarning majoziy ma’no ifodasi 74

NURMATOVA SABRINA JAXONGIR QIZI
«Devonu lug‘otit turk» va «Qutadg‘u bilig» asarlarida qora rangning qo‘llanilishi 78

OCHILOVA MUXLISA ABDURAXMON QIZI
Badiiy diskursda kinoya nutqiy aktining pragmatik xususiyatlari 81

РАХМАТУЛЛАЕВА БАРНО ЗАФАР КИЗИ
Экзотическая лексика как маркер культурной идентичности персонажей
(на материале романа Г. Яхиной «Зулейха открывает глаза») 85

RUSTAMOVA NIGORA RUSTAM QIZI
O‘zbek tilida duolar va olqishlarning lingvomadaniy talqini 89

ABDINAZAROVA GULISTON MUZAFFAR QIZI,
KHUJANOVA OZODA TOJIYEVNA
Conceptualization of love in uzbek and russian literary discourse:
a comparative cognitive-semantic and axiological analysis 93

O‘RMONOVA DURDONAXON TAVAKKALJON QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida “Tinchlik” konseptining o‘xshash va farqli jihatlari 97

ADABIYOTSHUNOSLIK

MUHIDDINOVA BADIA MUSLIHIDDINOVNA,
AXMEDOVA BAXTIGUL XAITMUROT QIZI
Qardosh xalqlar dostonlarida farzandsizlik motivi 101

RAXIMOVA NODIRA
Pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu’da intertekstual birliklarning
ifodalanish mexanizmlari va tipologik farqlari 104

MAMIROVA MAMLAKATXON ILHOMJON QIZI
Nasriy asarda ramziylik 111

КУЗИМУРОДОВА ЛОБАР МУРОТОВНА
Образ маленького человека в повести л.улицкой «Сонечка» 115

XOTIRA

Yuraklarda yashayotgan inson
Marhum tilshunos olim Ro‘ziqul Normurodovning
65-yillik porloq xotirasiga bag‘ishlanadi 119

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 4
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

ALISHER NAVOIYNING "SADDI ISKANDARIY" DOSTONIDAGI FORS-TOJIKCHA GIDRONIMLARNING SEMANTIK VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI

Alimova Zarifaxon Vaxobovna,
Farg'ona davlat universiteti tilshunoslik kafedrasi dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

O'zbek nomshunosligida toponimika sohasining o'rni katta bo'lib, u nafaqat tilning leksik va semantik qatlamini, balki madaniy, tarixiy va geografik jihatlarni ham o'rganish imkonini beradi. Toponimlar, ya'ni hudud, daryo, tog' va boshqa tabiiy hamda sun'iy obyekt nomlari, o'zbek tilining fonetik, morfologik va semantik xususiyatlarini aks ettirish bilan birga, xalqimizning tarixiy xotirasi va madaniy merosini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu yo'nalishda ko'plab olimlar sezilarli ilmiy xizmatlar qilgan. Xususan, S.Qorayevning toponimlar tipologiyasi va ularning semantik xususiyatlari bo'yicha izlanishlari[1], Q.Hakimovning toponimikaning nazariy asoslari va metodologik yondashuvlari[2], T.Nafasov va V.Nafasovaning o'zbek tilidagi toponimlar lug'atlarini shakllantirishdagi ishlari[3], shuningdek, Z.Madrahimovning tarixiy toponimlarni tadqiq qilishga bag'ishlangan monografiyalari[4] va G.Jo'raboyevaning hududiy toponim tahlillari[5] ushbu sohaning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

Gidronimlar, ya'ni suv havzalariga berilgan nomlar, o'zbek mumtoz adabiyotida, xususan "Saddi Iskandariy" dostonida muhim lingvistik va badiiy rol o'ynaydi. Toponimika va gidronimika tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, doston matnida daryo, rud va boshqa suv nomlari nafaqat real geografik obyektlarni belgilashda, balki ramziy, metaforik va estetik ma'nolarni yaratishda keng qo'llanilgan. Fors-tojik tilidan o'zlashgan gidronimlar, masalan, **daryo** (دریا) va rud (رود) leksikal birliklari, doston matnida turli kontekstlarda ishlatilgan bo'lib, ular real va metaforik ma'nolar qatlamini birlashtiradi.

دریا Daryo (dengiz, katta daryo)

Dostonda uchraydigan gidronimlar orasida "daryo" leksemasi alohida ilmiy tahlilni talab etadi. B.Bafoyev ta'kidlashicha, "**daryo** so'zi fors-tojik tilidan o'zlashgan bo'lib, eski tojik tilida **daryo** so'zi *dengiz* va *okean* ma'nolarini ifodalagan. Hozirgi tojik tilida *daryo*-1) daryo; 2) og'z.: dengiz; fors tilida daryo-1) dengiz; 2) katta daryo ma'nolarini ifodalaydi. *Daryo* so'zi "Avesto" tilida *zrayah*, qadimgi fors tilida *drayah* (Oranskiy, 1963, 46) variantida dengiz ma'nosida qo'llangan"[6].

Tahlil natijalariga ko'ra, dostonda **daryo** leksemasi **50 marotaba** qayd etilgan, **Daryo** leksemasi ishtirok etgan ayrim baytlar tahliliga e'tibor qaratamiz.

Tanobeki, bo'lg'ay necha ming qari,
Yeshilgan, kelur chog'da ***daryo*** *sari* (Saddi Iskandariy, 102-bet).

Keltirilgan baytda **"daryo"** leksemasining real ma'nosi suv oqimi sifatidagi tabiiy hodisa bo'lsa, majoziy ma'nosi vaqt oqimi, hayot yoki hodisalar ketma-ketligi ramzini ko'rsatishdan iborat. Struktur jihatdan "*Tanobeki, bo'lg'ay necha ming qari*" misrasi subyekt (necha ming qari) + predikat (bo'lg'ay). "Yeshilgan, kelur chog'da daryo sari" misrasi harakatni bildiruvchi predikat + yo'nalish (daryo sari). Badiiy struktur jihatdan bayt parallelizm va temporal bog'lanish orqali ritmik ohang hosil qiladi. So'zlar tartibi va urg'ular bayt ritmini mustahkamlaydi.

Quyidagi baytda *daryo* leksemasi takroriy qo'llanganiga guvoh bo'lish mumkin:

Bu yanglig' qilib cho'kti ***daryo*** *quyi,*
Ani qa'rig'a chekti ***daryo*** *suyi*
(Saddi Iskandariy, 102-bet).

[1] Qorayev S. Toponimika. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2006. – 320 b.
[2] Hakimov Q. Toponimika. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2016. – 368 b.
[3] Nafasov T., Nafasova V. O'zbek tili toponimlarining o'quv izohli lug'ati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007. – 81b.
[4] Мадрахимов З. Тарихий топонимика. – Тошкент: Наврўз, 2017. – 128 б.
[5] Жўрабоева Г. Фарғона водийси топонимларининг шаклланиш асослари. – Тошкент: Akademnashr, 2022. –190 б.
[6] Бафоев Б. Кўҳна сўзлар тарихи. – Тошкент: Фан, 1991. – Б.84.

Mazkur baytadi *daryo quyi* va *daryo suyi* orqali suvning ikki jihati, ya'ni joylashuvi va oqimi aks ettiriladi. Bu baytga dinamiklik va visual obrazlilik beradi. Baytda *daryo* leksemasining takrorlanishi bayt ritmini mustahkamlaydi. Bayt tabiat hodisasini tasvirlash bilan birga, daryo oqimi orqali hayot va vaqtning davomiyligini ramziy qiladi.

Dostonda **daryo** leksemasi ishtirokidagi izofiy birliklar ham mavjudligi kuzatiladi. **Daryo** leksemasi asosi bilan hosil bo'lgan izofiy birliklar tahlil qulayligini ta'minlash maqsadida jadvalda ifodalandi.

№	Izofiy birlik	Qo'llanish soni	Semantik guruhi	Izoh
1	***daryoyi jarf*** دریای جرف	4	Majoziy-obrazli	Halokat, chuqurlik, xavf ramzi
2	***daryoyi xunxor*** دریای خونخوار	3	Majoziy-obrazli	Qonli, shafqatsiz holatni ifodalaydi
3	***daryoyi jud*** دریای جود	3	Majoziy-obrazli	
4	***daryoyi zohir*** دریای ظاهر	2	Majoziy-falsafiy	Ochiqlik, ayonlik ma'nosida
5	***daryoyi Chin*** دریای چین	1	Geografik (real)	
6	***daryoyi Nil*** دریای نیل	1	Geografik (real)	Real gidronim
7	***daryoyi Afrasiya*** دریای افرسیه	1	Afsonaviy/tarixiy	Mifologik-obrazli nom
8	***daryoyi ehson*** دریای احسان	1	Majoziy-axloqiy	Muruvvat, saxovat timsoli
9	***daryoyi rahmat*** دریای رحمت	1	Diniy-majoziy	Ilohiy marhamat ramzi
10	***daryoyi gard*** دریای گرد	1	Majoziy-obrazli	Chang, notinchlik timsoli
11	***daryoyi ofat*** دریای آفت	1	Majoziy-obrazli	Fojia, halokat, azob-uqubat ramzi

Yuqorida keltirilgan jadvalda berilgan izofiy birliklarning ayrimlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi:

Sanki ko'rguzub mavj ***daryoyi jud****,*

Sen aylab ayon korgohi vujud (Saddi Iskandariy, 1-bet).

Baytda qo'llangan ***daryoyi jud*** izofiy birikmasi saxovat va muruvvat daryosi ma'nosini anglatadi. Ushbu ***daryoyi jud*** obrazi orqali oddiy daryo emas, balki Xudoning cheksiz saxovati va marhamati nazarda tutiladi. Shoir ushbu badiiy timsol yordamida ilohiy mavjudlik va qudratning butun borliq bo'ylab namoyon bo'lganini madh etadi. Baytdagi "mavj daryoyi jud" birikmasida "daryoyi jud" izofiy birikma bo'lib, aniqlovchi–qaniqlanmish munosabatida kelgan. U "mavj" (to'lqin) so'zini aniqlab, butun holda murakkab aniqlovchi vazifasini bajaradi. Ya'ni, gap tarkibida aniqlovchi sifatida ishtirok etgan. Funksional jihatdan "daryoyi jud" badiiy-tasviriy vazifani bajarib, ramziy-majoziy obraz sifatida qo'llangan. Mazkur birikma orqali shoir ilohiy saxovat va muruvvatning cheksizligi tasvirlanadi. ANATILda **jud** leksemasi saxiylik, in'om, ehson kabi ma'nolarni ifodalashi qayd etilgan[1].

[1] Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 1-жилд. –Тошкент: Фан, 1983. – Б. 595.

Bu yanglig' yeti bahri zaxxomi,
Yeti jarf ***daryoyi xunxorni***
(Saddi Iskandariy, 395-bet).

Baytda shoir xavf va dahshat manzarasini yaratadi. "Yetti bahri zaxxor" va "yetti daryoyi xunxor" obrazlari orqali cheksiz va vahshiy tabiat, insonni ojiz qoldiruvchi kuchlar ramziy tarzda ifodalanadi. "Yeti" soni esa bu dahshatni yanada kuchaytirib, mukammallik va ko'lam timsoliga aylanadi. Arabiy **zaxxor** زاخر leksemasi *to'lib toshgan, haddan tashqari* (переполненный; богатый (напр. об источнике)) to'la ma'nosini[1], forsiy **xunxor** خونخوار esa *qonxo'r, shafqatsiz, vahshiy* (кровожадный, жестокий, свирепый) kabi ma'nolarni ifodalaydi[2].

رود 2. Rud (daryo)

Navoiy asrlarida **rud** so'zi ham keng qo'llangan leksemalardandir.

Alar yonida Movarannahr eli,
Iki ***rud*** *arosida o'n shahr eli*
(Saddi Iskandariy,133-bet).

Bayt mazmunidan ularning yonida Movarounnahr xalqi istiqomat qilgani, mazkur hudud esa ikki daryo oralig'ida joylashgan o'n shahar aholisidan iborat ekanini anglash mumkin. Ushbu baytda Movarounnahrning geografik joylashuvi hamda madaniy-hududiy ko'lami badiiy ifoda vositalari orqali yoritilgan. Xususan, "iki rud arosida" birikmasi Movarounnahrning Amudaryo va Sirdaryo oralig'idagi hudud ekanini aniq ko'rsatib, badiiy matnga ilmiy aniqlik va tarixiy ishonchlilik baxsh etadi. Forsiy **rud** leksemasi **daryo** ma'nosini ifodalaydi[3].

Shuningdek, baytda metonimiya san'ati qo'llangan bo'lib, "eli" (xalq) leksemasi orqali faqatgina aholi emas, balki butun hudud, undagi shaharlar va yuksak madaniy muhit nazarda tutiladi. Bu esa badiiy ifodada qism orqali butunni ifodalash usuli namunasidir.

Yana bir dog'i keldi ***Murg'ob rud***
Ki, sha'nida kavsardin o'ldi durud
(Saddi Iskandariy, 186-bet).

Mazkur baytdagi ***Murg'ob rud*** orqali Afg'oniston va Turkmaniston hududidan oqib o'tadigan daryo tushuniladi. Baytni *"Yana bir go'zallik, ziynat bo'lib Murg'ob daryosi keldi, uning sharafiga Kavsar suvidan go'yo duo (maqtov) yog'ildi"* deya ifodalash mumkin. Ramziy ma'nosi shuki, unda inson bilan tabiat o'rtasidagi kurash timsoli gavdalangan.

Dostonda **rud** leksemasi **11 marotaba** qayd etilgan. Ta'kidlash joizki, "Saddi Iskandariy" dostonida "rud" leksik birligi nafaqat gidronim sifatida[4], balki omonimik shaklda ham ishlatilgan bo'lib, u musiqa asbobi ma'nosini bildiradi va doston matnida **13 marta** qo'llangan. Ushbu holat doston tilida so'zning ko'p ma'noliligi va kontekstga qarab ma'no o'zgarishini namoyon etadi, bu esa mumtoz adabiyotda lingvistik va badiiy qatlamlarning uyg'unligini ko'rsatadi. Demak, **rud** *torli musiqa asbobi* ma'nosini ham ifodalashi lug'atlarda qayd etilgan[5].

دریاچه 3. Daryocha

Tuzub sharh aylarda debochae,
Yasab bahr ollinda ***daryochae*** (Saddi Iskandariy, 109-bet).

Dostonda daryocha leksemasi **1 marta** qo'llangan. Baytning *Yasab bahr ollinda daryochae* misrasi orqali bahr (katta daryo) qirg'oqlarida **daryocha** (kichik daryo) yaratib qo'yilgani anglashiladi. Baytda **-cha** qo'shimchasi orqali kichiklik, ozlik ma'nosi ifodalangan. Tasviriy vositalardan **metafora** qo'llangan bo'lib, suv yo'llari va daryochalar shoir ijodida badiiy obraz sifatida ishlatiladi, u yerda tabiat va inson faoliyati uyg'unligi aks ettiriladi. Ramziy ma'noda suv yo'li va daryochalar ilm-fan, tafakkur va amaliyot timsoli sifatida qabul qilinadi. **Daryocha** leksemasi forsiy lug'atlarda *ko'l, hovuz, kichik suv ombori* (рус. озеро, пруд) ma'nolari bilan izohlangan[6].

چشمه 2. Chashma (buloq)

Doston matnida *chashma* leksemasi **8 o'rinda** qayd etilgan. O'TELda bu so'zga quyidagicha izoh berilgan: "Bu ot asli teshik ma'nosini anglatadigan tojikcha **chashm** otiga **-a** qo'shimchasini qo'shib hosil qilingan bo'lib, "yer ostida tabiiy ravishda qaynab chiqadigan suv" ma'nosini anglatadi"[7]. ANATILda mazkur leksema ishtirokida *chashmayi aynul yaqin* (aniqlik bulog'i), *chashmayi dard* (g'am-alam bulog'i), *chashmayi zindagoniy* (hayot bulog'i), *chashmayi mehr* (quyosh, oftob), *chashmayi hayot* (hayot bulog'i), *chashmayi nur* (nur to'lqini), *chashmayi hayvon* (tiriklik bulog'i, obi hayot) kabi izofiy birikmalar

[1] Баранов Х. Арабско-русский словарь. – Москва: Русский язык, 1985. – С.327.
[2] Рубинчик Ю. Персидско-русский словарь. I том. – Москва: Русский язык, 1983. – С.590.
[3] Рубинчик Ю. Персидско-русский словарь. I том. –Москва: Русский язык, 1983. – С.738.
[4] Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. – Тошкент: Фан, 1983. – Б. 633.
[5] Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. – Тошкент: Фан, 1983. – Б. 633.
[6] Рубинчик Ю. Персидско-русский словарь. I том. – Москва: Русский язык, 1983. – С.626.
[7] Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг этимологик луғати. 3-жилд. – Тошкент: Университет, 2009. – С.253.

ham qayd etilgan[1].

*Hamul **chashma**din chun su bermak tuzub,*
Suxanvarlik o'lgan tanin tirguzub
(Saddi Iskandariy, 34-bet).

جویبار 3. **Jo'ybor (sersuv yer, ariq)**

Doston matnida **2 marta** qo'llangan **jo'ybor** leksemasi *ariq, sersuv joy, soy* ma'nolarini ifodalashi lug'atlarda qayd etilgan[2]. PRSda ***juybor*** tarzida ifodalanuvchi leksemaning ANATILda keltirilgan ma'nosi bilan birga og'zaki nutqda *daryo qirg'og'i, daryo sohili* kabi ma'nolarini ham ifodalashi qayd etilgan[3].

*Sarobi fano **jo'ybori** aning,*
Samumi balo lolazori aning
(Saddi Iskandariy, 202-bet).

Mazkur baytda shoir suv va bog' bilan bog'liq *gidronimik* va *fitonimik* birliklarni qarama-qarshi semantik maydonda qo'llab, tashqi go'zallik ortidagi halokat va yo'qotish g'oyasini kuchaytiradi. Baytda *sarob–jo'ybor* va *samum–lolazor* obrazlari orqali foniy dunyoning halokatli mohiyati ochiladi, ya'ni tashqi go'zallik ichki mazmun jihatidan fojiali sifatda talqin etiladi. Bayt sintaktik va kompozitsion jihatdan **parallel qurilma** asosida tuzilgan bo'lib, har ikki misrada metaforik birikmalar izchil ravishda o'zaro muvofiqlashtirilgan va ma'no kuchaytirish vazifasini bajaradi.

Dostonda ***Hirmand, Nimro'd, Dirijaz, Chaxcharon*** kabi daryo nomlari keltirilgan bo'lib, ular ***Xuroson*** mintaqasidagi suv havzalari va geografik landshaftni tasvirlashda badiiy kontekstda semantik funksiyani bajaradi.

Dostonda ***Ko'hak*** daryosi ham tilga olinib, u Zarafshon daryosining qadimgi nomi sifatida geografik va tarixiy qiymatga ega ekanligi bilan matndagi badiiy-tasviriy qatlamni boyitadi:

*Ki, mansub erur anga **Ko'hak** suyi,*
Nedinkim, erur jori andin quyi
(Saddi Iskandariy, 188-bet).

Xulosa qilib aytganda, "Saddi Iskandariy" dostonida gidronimlar tizimi badiiy va semantik jihatdan muhim o'rin egallaydi hamda asar tilining obrazlilik imkoniyatlarini kengaytiradi. ***Daryo, rud, daryocha, chashma*** *va* ***jo'ybor*** kabi gidronimik leksemalar real geografik obyektlarni ifodalash bilan birga, ko'pincha metaforik va ramziy ma'nolarda qo'llanib, vaqt, hayot oqimi, ilohiy marhamat, xavf va sinov kabi tushunchalarni ifodalashga xizmat qilgan. Ayniqsa, ***daryo*** leksemasi va uning izofiy birikmalari (***daryoyi jud, daryoyi xunxor, daryoyi rahmat*** va boshqalar) dostonning lingvopoetik qatlamini boyitib, ilohiy, axloqiy va falsafiy g'oyalarni yuksak poetik darajada ifodalagan. ***Rud*** leksemasining ham gidronim, ham musiqa asbobi ma'nosida qo'llanishi doston tilida ko'pma'nolilik va kontekstual semantikaning faol ekanini ko'rsatadi. Umuman olganda, gidronimlar Navoiy poetik tafakkurida tabiat, koinot va inson ruhiy olami o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ifodalovchi muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Rezyume. Mazkur maqolada mumtoz o'zbek epik asari "Saddi Iskandariy"da gidronimlar tizimi tahlil qilinadi. Matnda *daryo, rud, daryocha* (kichik daryo), *chashma* (manba), *jo'ybor* (ariq, sug'orish kanali) kabi suv havzalari nomlari uchraydi. Ular nafaqat real geografik obyektlarni ifodalaydi, balki metaforik, ramziy va badiiy unsurlar sifatida ham xizmat qiladi. Ushbu gidronimlar orqali hayot va vaqt oqimi, ilohiy marhamat, xavf va sinov tushunchalari poetik tarzda ifodalanadi.

Daryo leksemasi va uning izofiy birikmalari (*daryoyi jud, daryoyi xunxor, daryoyi rahmat* va boshqalar) epik asarning lingvopoetik qatlamini boyitib, axloqiy, falsafiy va metaforik ma'nolarni yuqori badiiy darajada yetkazadi. *Rud* so'zi esa ham daryo nomi, ham torli cholg'u asbobi ma'nosida qo'llanib, matnning ko'p ma'noliligini va kontekstual semantikasini namoyon etadi. Tadqiqot gidronimlarning estetik, ramziy hamda tarixiy-geografik ahamiyatini ta'kidlab, o'zbek tilshunosligida toponimika va gidronimikaning muhim o'rin tutishini tasdiqlaydi.

Rezume. This article analyzes the system of hydronyms in the classical Uzbek epic "Saddi Iskandariy". The text features names of water bodies such as *daryo* (river), *rud*, *daryocha* (small river), *chashma* (spring), and *joybor* (stream/irrigation canal), which function not only as designations of real geographic objects but also as metaphorical, symbolic, and artistic elements. Through these hydronyms, concepts of the flow of life and time, divine mercy, danger, and trials are poetically represented. The lexeme *daryo* and its attributive forms (*daryoyi jud*, *daryoyi xunxor*, *daryoyi rahmat*, etc.) enrich the text's linguistic-poetic layer, conveying ethical, philosophical, and metaphorical meanings at a high artistic level. The word *rud* is used both as a river name and as a string musical instrument, demonstrating the text's polysemy and contextual semantic dynam-

[1] Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. – Тошкент: Фан, 1983. – Б. 457.
[2] Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 1-жилд. – Тошкент: Фан, 1983. – Б. 602.
[3] Рубинчик Ю. Персидско-русский словарь. I том. – Москва: Русский язык, 1983. – С.451.

ics. The study highlights the aesthetic, symbolic, and historical-geographical role of hydronyms, confirming the importance of toponymy and hydronymics in Uzbek linguistics.

Резюме. В данной статье анализируется система гидронимов в классическом узбекском эпосе «Садди Искандари». В тексте встречаются названия водных объектов, таких как *daryo* (река), *rud*, *daryocha* (маленькая река), *chashma* (источник), *joybor* (ручей/оросительный канал), которые функционируют не только как обозначения реальных географических объектов, но и как метафорические, символические и художественные элементы. Через эти гидронимы поэтически выражаются понятия течения жизни и времени, божественной милости, опасности и испытаний. Лексема *daryo* и её изофийные сочетания (*daryoyi jud, daryoyi xunxor, daryoyi rahmat* и др.) обогащают лингвопоэтический слой эпоса, передавая этические, философские и метафорические смыслы на высоком художественном уровне. Слово *rud* используется как название реки и как струнный музыкальный инструмент, что демонстрирует полисемантичность и контекстуальную семантику текста. Исследование подчёркивает эстетическую, символическую и историко-географическую роль гидронимов, подтверждая значимость топонимики и гидронимики в узбекской лингвистике.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 4
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA RAVISHGA NISBAT BERILUVCHI ORALIQ MA'NO IFODALI AFFIKSLAR TADQIQI XUSUSIDA

Asadov To'lqin Hamroyevich,
Buxoro davlat universiteti
o'zbek tilshunosligi va jurnalistika kafedrasi dotsenti,
filologiya fanlari nomzodi

Mardonova Sarvinoz Oripovna,
Buxoro davlat universiteti
o'zbek tilshunosligi va jurnalistika kafedrasi o'qituvchisi,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Turkiy tillar tarixida ravishlar mustaqil so'z turkumi sifatida eng yosh, kenjasi bo'lib, qadimgi turkiy til davridan boshlab boshqa guruhdagi so'zlar hisobidan shakllangan so'z turkumi hisoblanadi. Aytish mumkinki, ravish so'z turkumi nafaqat turkiy tillarda, balki jahon tillari, xususan, Sharq tilshunosligida ham nisbatan kenja so'z turkumidir.

Ravish tarkiban murakkab so'zlar guruhidir. Ravish so'zlarning ma'no ifodasini sharhlashdan avval ularning tarkibiy tahlilidan boxabar bo'lmoq lozim. Ravishning yasalishi hamda tarkibiga ko'ra turlari, shuningdek, bu turlarning voqelanishida xizmat qiluvchi til birliklarini aniqlash mazkur so'z turkumining semantik-grammatik tabiatini ochib berishga xizmat qiladi.

Ravishga xos grammatik shakllar – so'z yasovchi affikslar tadqiqi XX asr o'rtalarida sifat va son jihatidan ancha oshdi. Bunga turkologlarning ravish haqidagi fikr-mulohazalari, tadqiqotlari asos bo'lib ham xizmat qildi. Mazkur o'rinda hozirgi o'zbek adabiy tilida ravishga xos grammatik shakllar talqiniga to'xtalish maqsad qilingan.

Ma'lumki, ravish yasovchi affikslar ravish turkumining umumiy masalalari tarkibiy qismi sanaladi. Ravish turkumining semantik-grammatik tabiati xususidagi dastlabki fundamental tadqiqotlar esa o'tgan